

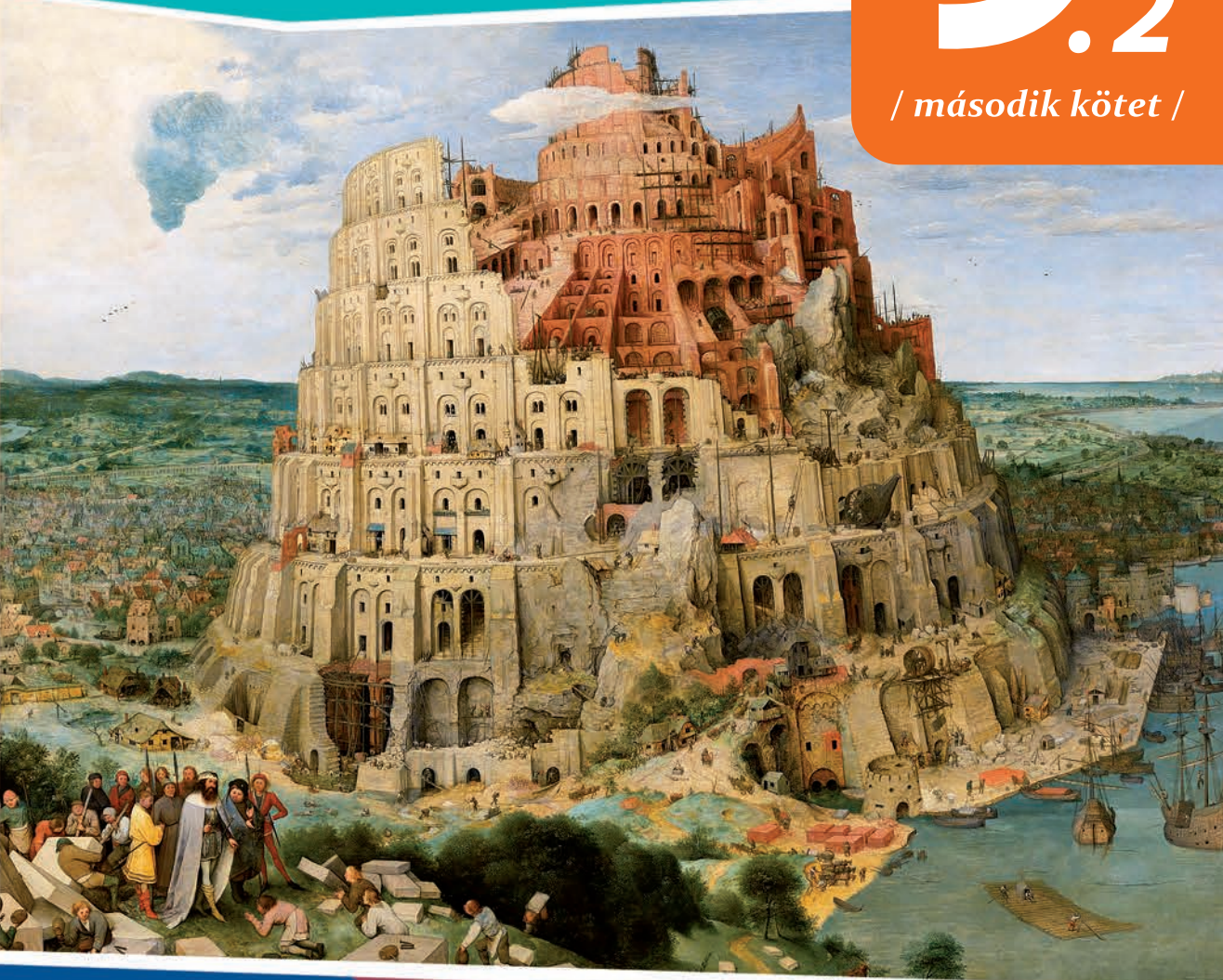

Hornok András
Laklia Márta
Sisák Gábor

Sokszínű
IRODALOM

9.2

/ második kötet /

Hornok András
Laklia Márta
Sisák Gábor

Sokszínű
ÍRODALOM

Második kötet

9

Negyedik, változatlan kiadás

Mozaik Kiadó – Szeged, 2018

A középkor irodalma

„A középkori művészet nagyon távol van tőlünk, mert egy visszavonhatatlanul elsüllyedt kultúra szerves része.

Mégis csodáljuk a jegyében fogant műalkotásokat, melyek arra kényszerítik a szemlélőt, hogy bizonyos fokig alkalmazkodjék sajátos ábrázolás- és szemléletmódjukhoz.

A középkori művészet esztétikai értékeinek befogadása azonban csak bizonyos történeti ismeretek alapján lehetséges.”

(Marosi Ernő: A középkori művészet világa)

- Szerintetek miért nevezték (vagy nevezik ma is) a középkort „sötét”-nek? Egyetértetek-e ezzel az ítélettel?

1. Elevenítsétek fel történelmi ismereteiteket! Milyen eseményekhez kapcsolódtok a középkor határait általános iskolában?

A középkor elnevezése és időhatárai

A középkort a 14–15. században nevezték el a maihoz hasonló néven, amelynek jelentése „középső kor” vagy „középszerű kor” volt. A kifejezés rosszallást és némi megvetést fejezett ki, hiszen úgy értelmezte ezt az időszakot, mint a két kiváló korszak (az antik és az új, a reneszánsz) között a szellemi sötétség átmeneti korát. Hasonló megvilágításba helyezte a középkort a 18. századi felvilágosodás is, és gyakran még ma is így emlegetik az emberi szellemtörténetnek ezt a szakaszát. Pedig **a középkori ember egyáltalán nem volt „sötét” – csak másként gondolkodott**, mint azt akár az antikvitásban, akár az újkorban tették, vagy tesszük mi a 21. században.

Fontos megjegyezni, hogy **középkorról csak európai viszonylatban lehet beszélni. A fogalom ugyanis nem kizárólag egy történelmi időszakot jelöl, hanem egy egész kultúrát**: értékrendet és az annak megfelelő társadalmi szerkezetet, világlépet. Ez a kultúra viszont csak Európában, illetve az azzal szorosan határos területeken (például a mediterrán vidék arab világában) terjedt el. Ugyanebben az időben Kínában, Japánban vagy éppen az európaiak által még fel sem fedezett ausztrál kontinensen nem érzékelhetünk semmiféle korszakhatárt. A történelemtudomány a kezdetét szimbolikusan 476-hoz, a Nyugatrómai Birodalom bukásához, a végét pedig 1492-höz (Amerika felfedezéséhez), 1517-hez (a reformáció elindításához) vagy 1640-hez (az angol polgári forradalom kezdetéhez) kapcsolja.

Az irodalom és a képzőművészet szempontjából azonban nem egészen ezt tekintjük középkornak. Az a világlép, amely a középkort jellemzi, már 476 előtt igen határozottan érzékelhető, mint ahogyan az is igaz, hogy a 14. század közepén már vannak olyan területek (elsősorban Itália gazdaságilag fejlett városai), amelyek túl lépnek rajta. Szem előtt tartva azt is, hogy Európában sem teljesen egységes a fejlődés, **az irodalmi és művészeti középkort a Kr. u. 2. századtól a 14. század közepéig** (esetleg néhol még a 15. századig is) **tartónak tekintjük**.

Történelmi és társadalmi háttér

A 3. századtól kezdődően a Római Birodalom hanyatlásnak indul a rabszolgatartás válsága és a hatalmas kiterjedésű birodalom fenntartásának nehézségei miatt. A 4. században a nyugat felé vándorló különféle népek békés betelepülésekkel, illetve katonai agresszióval tovább bomlasztják az addigra már kereszténnyé lett Róma egységét. Az 5. század utolsó harmadában az akkor már kétfelé osztott birodalom nyugati fele elbukik (Odoaker germán hadvezér megfosztja hatalmától Romulus Augustulus [romulusz augusztulusz] császárt), a keletrómai császárok pedig hiábavalóan kísérik meg az egység visszaállítását. Az egykori nyugati félen az ezredforduló környékére új államok alakulnak ki. Ezek túlnyomó többségét addigra már összeköti a közös vallás, a kereszténység, mi több, mindannyian a római pápa vallási hatalmát ismerik el.

Az egyházszakadás

1054-ben következett be a nagy keresztény egyházszakadás (szkizma): ekkor vált el egymástól a római és a görög rítusú katolicizmus. (A mai köznyelvi szóhasználat az előbbit egyszerűen „katolikus”-nak, míg az utóbbit „ortodox”-nak vagy „görögkeleti”-nek nevezi.) A két felekezet központja és vezetője sem azonos: mint neve is mutatja, Róma központtal működik a római katolicizmus, élén a város püspökével, a mindenkori pápával. Bizánc vagy más néven Konstantinápoly (ma: Isztambul, Törökország) a centruma az ortodox keresztényeknek, legfőbb vallási vezetőjük pedig az ottani pátriárka.

7.1. kép • IX. Leó pápa meggyógyít egy démonok által megszállt aggastyánt. Nézz utána, ki volt Konstantinápoly pátriárkája a nagy egyházszakadás idején!

A Keletrómai Birodalom vagy Bizánci Császárság ezután még mintegy 400 évig létezik: 1453-ban bukik el végleg az oszmán-török hódítással. Számottevő még a Földközi-tenger keleti és déli partjain egyre inkább előretörő, majd megszállraduló arab kultúra. Iszlám vallása az évszázadok során többször is konfliktushoz vezet a keresztény Európával.

Az eltérő vallások ellenére a három nagy terület társadalmi igen hasonló szerveződésűek. A középkorban a földtulajdon (latin kifejezéssel feudum) jelenti a társadalom alapját. A feudalizmusban a katonáskodó arisztokrácia és a papság az uralkodótól földet kap szolgálataiért. Világiak esetén ezt nevezzük hűbéri viszonyoknak. A király hűbéresei természetesen maguk is lehettek hűbérurak, továbbadományozva birtokaik egy részét. A lakosság túlnyomó többsége azonban kizsorul ebből a rendszerből. Ezek a jobbágyok nem csak a tulajdoni viszonyokból vannak kirekesztve: a kor szellemi életében sem vesznek részt semmilyen formában.

A középkori világkép

Mivel a 21. század felfogásától nagyban eltér a középkor gondolkodása, a mai ember számára óriási kihívást jelent a középkori műalkotások befogadása. Éppen ezért célszerű röviden bemutatni az akkori világképet, illetve annak az egyes művekben lecsapódó következményeit.

A középkori gondolkodás a Biblia keresztény olvasatán alapul. Eszerint a kozmosz, vagyis a világ két fő részből áll: egyrészt egy az ember által meg tapasztalható **evilági, másrészt egy tapasztalatokon túli (transzcendens) **túlvilági****

7.2-4. kép •
Az amiens-i [amien] székesegyház belseje, a Rennes-le-Château [renn-lő-sátó] (a Magdala-torony) és a reimsi [rejmsz] katedrális. Vajon milyen mérnöki és építészeti tudás kellett ezekhez az épületekhez?

szférából. A két világszint egymásnak ellentéte. Míg a földi lét mulandó, változó-kony és tökéletlen, addig a túlvilág örök és állandó: isteni szférájában a tökéletes harmónia uralkodik, alvilági részét a gonosz erő, a sátán uralja.

E felfogás szerint mivel az ember a földi szférához tartozik, amit lát, hall, felfog, tapasztal, az pusztán látszat: homályos képe a dolgok mögött rejtőző túlvilági igazságnak. **Minden evilági jelenség mögött pedig ott van az örök, isteni lényeg.**

Többletjelentésük volt a középkorban a számoknak is. A 3-as szinte mindig a Szentháromságot (az Atya, vagyis Isten, a Fiú, azaz Jézus és a Szentlélek egységét), és ezáltal az isteni tökéletességet jelentette. Tehát ha egy műalkotásban valamilyen módon megnyilvánul ez a szám, akkor az közvetetten a Szentháromságra utal.

A fény szimbolikája

A fény (az evilági dolog, amit tényleg érzékelünk) például Jézus Krisztust (mint az isteni szférához tartozó mögöttes lényegét) jelképezi. A szimbólumot Jézusnak az *Újszövetségből* idézett szavai (*János evangéliuma – Jn 8,12*) teremtették meg: „*Én vagyok a világ világossága.*” Éppen ezért a középkori keresztény lélek a fény eljövételét, a hajnalt (és általában a nappalt) mindig értékeli, hiszen akkor nincs mitől félnie, Jézus vele van. Ennek megfelelően építették a korbán a nagy székesegyházakat is: az épületek lehetőség szerint keleti tájolásúak voltak, hogy a rózsablakon beáramló fény a nap egy bizonyos órájában a főoltárt világítsa meg.

8.1. kép • Gótikus rózsablak

1. **Miért jelentheti a 6-os szám a tökéletesség hiányát? A válaszhoz idézzétek fel a bibliai teremtéstörténetet!**
2. **Manapság is sok hasonló szimbólumot ismerünk. Minek lehet a jelképe a kutya, az oroszlán, a 33-as és a 12-es szám? Vitassátok meg!**
3. **Alain de Lille [alen dö lill] (1120 körül–1202) ezt írta: „A világ minden teremtménye, akár a könyvek és a képek, számunkra tükör, hű jele életünknek, halálunknak, helyzetünknek és sorsunknak.”**
 - a) **Értelmezzétek az idézetben megjelenő metaforát („a világ minden teremtménye [...] számunkra tükör”)**!
 - b) **Miért tarthatja az idézet a könyveket és a képeket is tükörnek? Állításokat például is támasszátok alá!**

Tudod-e?

A görög eredetű aszkézis kifejezés eredeti jelentése: „edzés”, „gyakorlás”, és az atléták életvitelére vonatkozott. Azonban igen hamar a lélek „gyakorlását” kezdte jelenteni a testtel szemben. Így alakult ki a keresztény jelentése.

A középkori felfogás szerint **az ember is kettős természetű. Anyagi része a test, amely a bűnbeeséssel a sátán birtokába került, ezért alacsonyabb rendű. A másik rész, a szellem** vagy lélek viszont **továbbra is őrzi isteni eredetét**, ezért halhatatlan. **Az ember célja** éppen az, hogy minél tökéletesebben éljen, vagyis **a lelki kiteljesedés** a boldogság forrása. Ennek a lehetőségét Jézus Krisztus adta meg azzal, hogy kínhalálával megváltotta az emberiséget az eredendő bűntől. Mindebből két dolog következik. Egyrészt **az evilági cselekedetek, bűnök és erények határozzák meg a túlvilági létet.** Mivel ez utóbbi örökké tart, ezért sokkal fontosabb: a test halála nem valaminek a vége, sokkal inkább kezdet, az örök birodalomba való belépés. Másrészt ha a lélek értékesebb, mint a test, akkor eszerint is kell élni: az üdvözüléshez vezető út a passzív szemlélődésben, a meditációban és a test sanyargatásában, az aszkézisben (a böjtben és az önmegtartóztatásban) keresendő. Persze ezt csak a maga módján kellett mindenkinek követnie, de a lényeg az volt, hogy **az ember úgy éljen, hogy minden pillanatban készen álljon a túlvilági üdvözülésre.**

9.1. kép •

Kurt Wenner: *Dies irae*
(*A harag napja*).

Az utolsó ítélet egy
21. századi „utcai”
feldolgozása.

Szerintek mit üzen az,
hogy az utolsó ítéletet
közterén ábrázolják?

Az ember ugyanakkor **kítüntetett lény**, hiszen a teremtett világban megnyilvánuló hierarchia csúcán helyezkedik el: ő az egyetlen gondolkodó létező, **akit Isten a saját képmására alkotott**. A természet többi élőlénye, jelensége az ember alá rendeltetett.

A létezők közötti hierarchikus felfogásból viszont az is következik, hogy az ember szerves része (a legfontosabb eleme) a teremtett világnak – vagyis a középkori gondolkodásból hiányzik a természetre való rácsodálkozás.

A középkor embere – életkörülményeiből következőleg – nem látott maga körül fejlődést szinte semmilyen értelemben. A világról, az időről és a társadalomról vallott **felfogása statikus volt**, vagyis az állandóság, a változatlanosság érzete uralta. Az időről az a nézet alakult ki, hogy a teremtett világ nagy eseményei (mint például a teremtés, a bűnbeesés, az isteni harag, a megváltás stb.) már lejátszódtak, ezért az emberiség **élete nem más, mint a végső nagy eseményre, a mennyek országának eljövételére való várakozás**. Ez az utolsó ítélettel (Krisztus második eljövételével) érkezik el. Addig azonban lényegében nem változik semmi: az idő nem halad, hanem csak telik.

Statikusnak, változatlanoknak gondolták a társadalmat is. Az Isten akaratát tükröző társadalmi struktúra megváltoztatása részint fölösleges, részint bűnös törekvés lenne – az elnyomottak vigasza pusztán az lehetett, hogy ha jól dolgoznak és Istennek tetsző módon élnek, beléphetnek a mennyek országába.

A középkori kultúrát mindezen felül **az egyetemesség jellemezte**. Politikailag ez egy egységes keresztény birodalom létrehozásának a szándékát jelentette. Ehhez nyújtott volna segítséget a latin nyelv nemzetek feletti volta, az azonos egyházi szervezet és a római jogot bizonyos mértékben megőrző egyházi vagy ún. kánonjog. Bár a történelem tanúsága szerint ez a birodalom nem valósult meg, az tény, hogy a mai értelemben vett **nemzeti kultúrákról vagy irodalmakról a középkorban nincs értelme beszélni**. (Mivel azonban a középkorban jelentős magyar nyelvemlékek is keletkeztek, a magyarországi irodalmat célszerű külön fejezetben tárgyalni.)

Tudod-e?

A „katolikus” szavunk eredeti jelentése: egyetemes.

A középkori művészettelfogás

10.1. kép • A hal gyakori keresztény jelkép. A görög ikhthüsz szó valójában „hal”-at jelent, ugyanakkor az egyes betűket kezdőbetűként értelmezve a következő görög mondatot kapjuk: Jézus Krisztus Isten Fia Megváltó. A jelkép elterjedésében az is segített, hogy Jézus első tanítványai halászok voltak, majd embereket „halászó” apostolokká lettek.

A középkori művészettelfogás egyik legjellemzőbb vonása vallásos jellege. A műalkotást ekkoriban úgy értelmezik, mint a vallási dogmák, tételek sajátos megjelenítési formáját, vagyis a **kereszténység hittételei, legendái fejeződnek ki a művekben**. A mű tartalma, mondanivalója ezek szerint természetfeletti, maga a műalkotás azonban ennek csak tökéletlen földi ábrázolása lehet. **A művészi alkotás folyamata az isteni teremtő tevékenység tükröződése**. Isten „művésze” a világnak, „szobrásza” az embernek. A művész ezt a tevékenységet követi, utánozza. Ez több következménnyel is jár:

A tapasztalható dolgok (vagyis a művek is) – mint láttuk – jelképei a mögöttes, „igazi” valóságnak. Éppen ezért **a középkori műalkotások** minden esetben szimbolikus, metaforikus értelműek: **önmaguknál mindig többet jelentenek**.

Mivel a keresztény hit alapvető tételeit (az ún. dogmákat) tükrözik, **a művek sosem készülnek az eredetiség igényével**, vagyis nem akarnak újat teremteni, **hanem csak imitálnak**. Az utánzáshoz azonban – az antikvitással ellentétben – nem társul a meghaladás (aemulatio) igénye. A jobbára **bibliai témák újrafeldolgozása** azt eredményezi, hogy a középkori művészet elsősorban toposzokra épít.

Mivel a művész nem törekszik semmiféle evilági dicsőségre, a középkori alkotások jelentős része anonim, vagyis szerzője, készítője nem jelöli rajta a saját nevét. Éppen ezért az egyes alkotások szerzőségének megállapítása gyakran igen nehéz feladat, ha nem lehetetlen.

A művek sosem készülnek önmagukért, a szépségért vagy műélvezetért, minden esetben **a tanítás, nevelés eszközei**. A korban uralkodó felfogás szerint a képi ábrázolás – noha tökéletlenebb, mint a szóbeli vagy írott – megkönnyíti a megértést mindenki számára. Az irodalomban ez úgy jelentkezik, hogy a kifejezendő tartalmat mindig képszerűen (hasonlaltal, metaforával) írják le.

1. Gyűjtsetek keresztény szimbólumokat! Munkátokhoz felhasználhatjátok a Szimbólumtárat!
2. Alkossatok 4-5 fős csoportokat! Készítsetek posztert, amely a középkori zene alakulását mutatja be (műfajok, szerzők, művek, szolmizáció, kottairás stb.)!

Bálványimádat vagy művészet?

A középkori művészetszemlélet egyik alapvető jellemzője a képzőművészet létjogosultságának elismerése. Sokáig vitatott probléma volt a korai kereszténység ábrázolásellenessége, az antik „bálványimádat” elítélése és a keresztény képzőművészet közötti ellentmondás. Az egyházi hierarchiával szembeforduló törekvéseknek, az eretnekmozgalmaknak is gyakori velejárója volt a képzőművészeti tevékenység és alkotások elvetése. (Ez a Tízparancsolat második pontjában gyökerezik.) A képek jogosultságának elvét végül az 509-től 604-ig hatalmon lévő I. (Nagy Szent) Gergely pápa fogalmazta meg abban az értelemben, amely az egész középkorban érvényesül.

10.2. kép • Egy képrombolás 9. századi ábrázolása

A román és a gótikus stílus a képzőművészetekben

A középkorban a képzőművészetek két egymást követő (gyakran egymás mellett élő) meghatározó stílusirányzata a romanika (vagy román, azaz „római” stílus) és a gótika. A 10–12. század között uralkodó román stílus főleg az építészetben jelentkezett – elsősorban a templomépítészetben, de a világban is megtalálhatjuk nyomait. Erre a stílusra jellemzőek a tömörebb, zártabb formák, a vaskos falak, a nagy tömegek. Gyakori megoldás a vízszintes vagy félköríves térelfedés (dongaboltozat), az ajtók és az ablakok általában kisméretűek (lőrésre emlékeztetőek), félköríves záródásúak, az egyházi rendeltetésű épületeknél pedig általános alaprajzi megoldás a háromhajós, valamint a kereszthajós térelrendezés.

A román stílus legkiforrottabb megjelenéseit természetesen Nyugat-Európa egyházi építészetében találhatjuk meg (clunyi kolostor, 1095 körül; Notre-Dame-la-Grande, Poitiers, 1130–1148.). Magyarországon a romanikát képviseli például a lébényi bencés apátsági templom (1208 után), valamint a Szent György bencés apátsági templom, közismertebb nevén a jáki templom (1220 körül).

A gótika a 12–13. században alakult ki a mai Franciaország területén, majd idővel egész Nyugat- és Közép-Európa meghatározó stílusává lett – egészen a 15. századig. Magyarországon a 13. század közepétől kezdett terjedni. Kezdetben még inkább csak az egyház monumentális építkezései jelzik az új stílus születését, az érett szakaszban azonban már a világi – például városi – építészetben is jelentkezett a hatása. Az építészet mellett a szobrászat és a festészet szintén fellendült, de az iparművészetben is megmutatkozott a művészetek új lendülete.

A gótikus stílust az ég felé irányulás jellemzi: az épületek szinte légiesek – a félkörívet felváltja a csúcsív, amely a falszerkezeteket is könnyebbé teszi. Ezzel párhuzamosan sokszorosukra növekednek a román kori ablakméretek is, sőt a hatalmas ablakokat gyakran művészi üvegfestéssel dekorálják. Az épületek külső falán kőcsipkék és támpillérek fokozzák a díszítettséget, valamint az alaprajzok is sokkal nagyobb tagoltságot mutatnak.

A gótika emlékei közül igen sok elpusztult, a ma meglévők (legfőképp az épületek) pedig nem kerültek el a későbbi századok átépítéseit. Néhány ismertebb gótikus épület: a párizsi Notre-Dame székesegyház, a reims-i és amiens-i katedrálisok, a londoni Westminster [vesztminster], a kölni és a milánói dóm vagy Magyarországon a budai Mátyás-templom és a szegedi ferences templom.

11.1. kép • A jáki templom

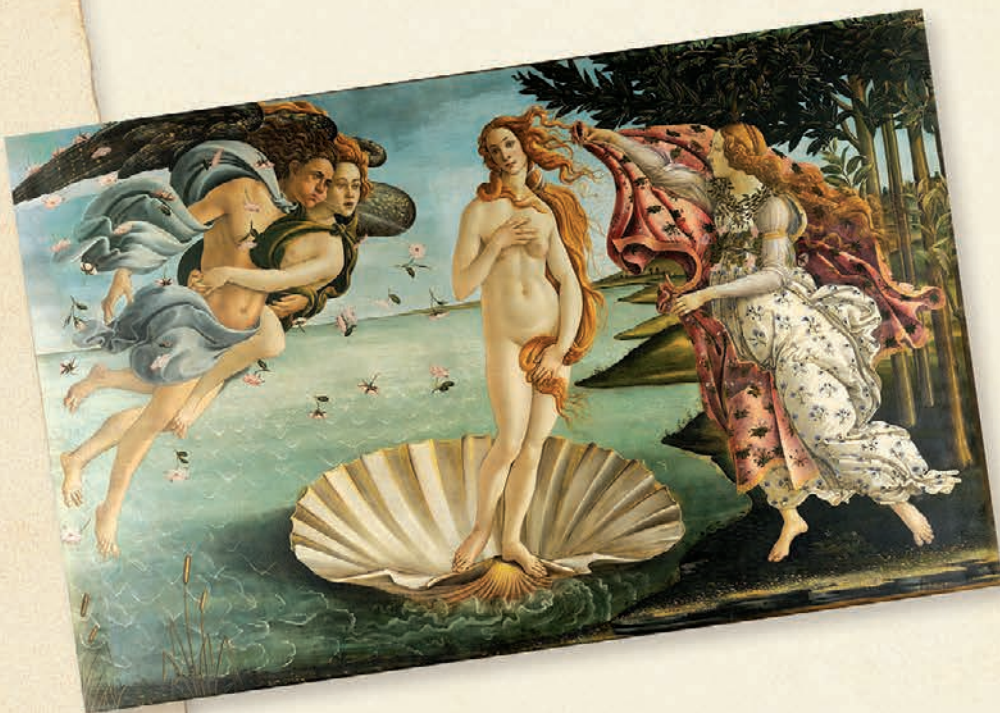
11.2. kép • A milánói dóm

A középkori irodalom korszakai

A középkori irodalmat két nagyobb korszakra érdemes bontani. Ezek közül az első az ókereszténység kora (2–5. század), amely történetileg inkább a késő antikvitás időszakára esik. A második korszak a virágzó vagy érett középkori irodalom, mely a 6–14/15. század között eltelt csaknem ezer év irodalmát fogja össze. A továbbiakban e két periódus kiemelkedő alkotásait mutatjuk be bővebben.

A reneszánsz irodalma

„Az emberi szellem, úgy látszik, mindig kiválasztja a múltnak egy korszakát, hogy vágyódva tekintsen vissza rá, követendő mintaképnek tartsa. Amint a történelem halad, mind későbbi korok válnak ily módon vágyországgyá [...]: a rómaiak számára a görög a fénykor, a középkor számára a Szentírás világa, a renaissance [röneszansz] és a rákövetkező klasszikus századok szemében a régi Róma [...] az eszmény és nosztalgia tárgya.”
(Szerb Antal: A világirodalom története)

- Milyen életérzést közvetít számotokra a festmény?

1. Értelmezzétek az előző oldal Szerb Antaltól származó idézetét! Beszéljétek meg, mi lehet az oka a korábbi korszakok iránti nosztalgiának!

A korszak elnevezése és időhatárai

A 14–15. századi itáliai értelmiségiek szívesen hangoztatták, hogy egy „új kor”-ban élnek. Ezzel mintegy elhatárolták magukat az őket megelőző időszaktól, a szerintük barbár átmeneti, „közép(só) kor”-tól. Azt is hangsúlyozták, hogy az ő törekvéseik sokkal inkább kapcsolódnak az antikvitáshoz, mint a közvetlen előd középkorhoz. Úgy érezték, **az emberiségnek kulturálisan meg kell újulnia, és ezt az antik eszmények felélesztésével lehet elérni.** A „reneszánsz” francia eredetű megjelölés (jelentése „újjászületés”) is erre utal, pedig csak a 19. században alkoták meg a korszak elnevezésére.

Ma a **reneszánsz** fogalmával egyszerre két dolgot jelölünk. Egyrészt a nyugati civilizációnak azt a művelődéstörténeti korszakát, amely kb. a 14. századtól a 17. század elejéig tartott. Másrészt így nevezük az ebben az időszakban uralkodó korstílust is. A reneszánszra az antik értékek eszményítése, felkutatása és felújítása jellemző.

Korstílusnak nevezzük azokat a művészeti irányzatokat, amelyek egy adott korszakban kizárólagosak, illetve a művészeti ágak többségében (például az irodalomban, a képzőművészetekben és a zenében is) megjelennek. A korstílusok hátterében többnyire valamilyen nem művészeti természetű ideológia áll. Ilyen értelemben korstílus a reneszánsz.

A **stílusirányzatok** a korstílusoktól eltérően saját korukban nem kizárólagosak, illetve nem minden művészeti ágban jelennek meg. Ilyen például a román stílus, amely a középkorban jobbra csak a képzőművészetek egy részében (építészet és szobrászat) jelent meg markánsan.

96.1. kép • Petrarca szobra Padovában

96.2. kép • Boccaccio szobra Firenzében

96.3. kép • Shakespeare szobra Londonban

97.1. kép • Firenze látképe. Sokak szerint Firenzéből indult el a reneszánsz

97.2. kép • A firenzei Uffizi képtárban számos reneszánsz műalkotást őriznek

A reneszánsz kezdetét és végét nem könnyű egyértelműen megállapítani. Itáliában már a 13–14. század fordulóján találunk olyan műalkotásokat, amelyek reneszánsz vonásokat mutatnak. De ekkoriban, sőt még egy jó évszázaddal később is Francia-, Német- vagy Magyarországon középkori (gótikus) épületek, műalkotások keletkeztek. Ugyanezt lehet elmondani a korszak végéről is. Shakespeare [sékszép] drámái a 17. század eleji Angliában reneszánsznak nevezhetők. Ha viszont az Itáliában, Spanyol- vagy Franciaországban ugyanekkor készült alkotásokat vizsgáljuk, azokon már a következő nagy korstílus, a barokk jegyeit láthatjuk.

A reneszánsz kultúra történelmi és társadalmi háttere

A reneszánsz polgári eredetű irányzat. A 13–14. században az Európát Afrikával és Ázsiával összekötő kereskedelmi útvonalak a Földközi-tenger medencéjében húzódtak. **Helyzeténél fogva különleges szerephez jutott ebben az áruforgalomban Itália. Legnagyobb városállamai** – Genova [dzsenova], Pisa [píza], Firenze, Padova, Bologna [bolonya], Velence – **hatalmas vagyonra és ezáltal gazdasági és politikai befolyásra tettek szert.**

A polgárság térnyerésével sajátos értékváltás is bekövetkezett Itáliában. A városokban élők már nem statikusnak fogták fel a világot, hiszen kézzelfoghatóan érzékelték a fejlődést: a település terjeszkedett, szépült, ők maguk pedig – ha ügyesek voltak – gazdagodtak. **Az ember figyelme egyre inkább az evilági boldogulásra irányult.** Hasonló tendenciák érvényesültek az észak-európai kereskedelmi centrumok vidékén is, amelyek közül ekkoriban Németalföld emelkedett ki.

A reneszánsz azonban egyáltalán nem maradt meg polgári irányzatnak. **Az új kultúrát igen korán, már a 15. században befogadta a feudális arisztokrácia** (uralkodók, főpapok és főurak) is. A legnagyobb mecénásokká a királyi, fejedelmi udvarok, illetve a pápaság váltak.

A reneszánsz eszmeisége

A reneszánsz tudatosan szembefordult a középkor örökségével, amelyre úgy tekintett, mint a szellemi hanyatlás időszakára. Úgy hitték, hogy a középkor eltorzította, „beszenyvezte” azt a tiszta műveltséget, amelyet az ókori klasszikusok (görögök és latinok) hoztak létre. **Célja az antik eszmények felújítása volt. Ugyanakkor gondolkodásukban továbbélt a középkor is:** a reneszánsz gondolkodói soha nem tértek vissza például a pogánysághoz. Inkább az volt a törekvésük, hogy a kereszténységet is „eredeti” állapotába állítsák vissza.

97.3. kép • Jacopo Pontormo: *Cosimo de' Medici portréja.* Az idősebbik Cosimo Medici korának leggazdagabb embere volt: Európa minden jelentősebb pénzügyi központjában működte-tett bankfiókot

97.4. kép • Raffaello: *II. Gyula pápa arcképe.* II. Gyula pápa – a reneszánsz Róma megálmodója, az egyik legnagyobb művészetpártoló

1. Két 15. századi humanista gondolkodót idézünk. Vessétek össze az idézeteket! Miben látják az ember különlegességét, méltóságát? Mennyiben hasonlít ez a középkor felfogásához, és miben tér el tőle?

Minden állatok közül tenéked adatott a legkecsesebb test, a gyors és céltudatos mozgás hatalma, neked adattak a legélesebb és legfinomabb érzékek, tenéked adatott a halhatatlan istenekéhez hasonló ész, értelem és emlékezet.

(Leon Battista Alberti)

Azért helyeztelek a világ közepébe, hogy annál könnyebben láthasd meg azt, ami benne van. Nem teremtettelek sem mennyei, sem földi, sem halandó, sem halhatatlan lénynek, úgyhogy mint saját magad szobrása, magad vésheted ki vonásaidat. Állattá fajulhatsz, de szellemed szabad akaratából Istenhez hasonló lényé is újjászülheted magad.

(Pico della Mirandola)

A humanizmus (azaz 'emberközpontúság'; a latin humanus, azaz 'emberies' szóból) **a reneszánsz polgárság világi ideológiája**. Előzménye az ókori homo mensura [homo mészúra], vagyis azon elv, mely szerint „minden dolog mértéke az ember”. Kibontakozását szemléletváltás előzte meg: az istenség mibenlétét kutató középkori filozófiával szemben **előtérbe kerültek az emberre vonatkozó tudományok** (studia humanitatis [sztúdia humanitátisz]). **Ezek a görög-római kultúra tanulmányozásának programját jelentették** a 14. században. Biztak ugyanis a klasszikus olvasmányok humanizáló, emberi értékekkel gazdagító hatásában. Éppen ezért a humanisták igyekeztek felkutatni, illetve eredeti állapotukba visszaállítani, majd ebben a formában közzétenni az antik szövegeket.

A humanizmus később egyfajta nevelési eszmény is lett, amely – szintén antik mintára – **a sokoldalúan képzett, az élet minden területén helytállni tudó embertípust** (a polihisztort vagy univerzális embert) **tekintette céljának**. Bár a törekvés megvolt rá, **ez a fajta kultúra sosem lehetett tömegessé**. A „tudós” művészeteszmény csak egy zárt, elit körben virágozhatott – leginkább az ókori latinitást magas szinten ismerők táborában.

A könyvnyomtatás

Az antik művek megismertetésében az időközben elterjedő könyvnyomtatás nyújtott segítséget. (Johannes Gutenberg az 1450-es évek közepén állította fel az első nyomdát.) Az első nyomtatott könyv a *Biblia* volt, majd ezt követték iskolai tankönyvek, kegyes olvasmányok, prédikációk és a ponyván árusított széphistóriák. Az 1500-as évek elejétől kezdve már egyre több latin és görög klasszikus mű került ki a nyomdákba, s ezzel párhuzamosan szaporodtak a humanista szerzők munkáit tartalmazó kiadványok is.

A nyomtatott könyv megjelenése és elterjedése a 16. századra lehetővé tette, hogy a kevésbé tehetősek is hozzájuthassanak vallásos tárgyú művekhez (mindenekelőtt a *Bibliához*), tankönyvekhez, szótárakhoz, humanista értekezésekhez.

98.1. kép • Gutenberg Bibliája

A humanizmus 15. századi észak-európai elterjedése készítette elő a keresztény hit megreformálását. Rotterdami Erasmus [erazmusz] (1469–1536) szövegkritikai vizsgálatnak vetette alá az eredeti, görög nyelvű *Újszövetséget*, és új latin fordítást készített belőle. Egyben szorgalmazta – éppen a tudás terjesztésének szándékával – a különböző élő nyelvekre való fordítását is. Talán nem véletlen, hogy éppen az Erasmus által „megtisztított” és jegyzetekkel ellátott *Szentírás* szolgált a reformáció elindítója, Martin Luther (1483–1546) német fordításának alapjául.

A reformáció

A reformáció az észak-európai reneszánsz polgárság vallási ideológiája, amely később – Dél-Európa kivételével – az egész kontinensen nagyszámú hívet szerzett magának. A mozgalmat formálisan Luther fellépéséhez (1517) kötik, bár a reformáció nyomán kialakuló **protestantizmus** (protestáns = tiltakozó) **többféle felekezetet** (például evangélikus, református, unitárius stb.) **hozott létre**. A protestáns vallásokban közös az a gondolat, hogy a kereszténység alapja kizárólag a *Szentírás*, illetve hogy az üdvösség papi közvetítés és akár érdem nélkül egyedül a hit által adatik az embernek (hit által történő megigazulás). **Ezek az új felekezetek szembehelyezkedtek a római katolicizmussal, ami lényegében egy „második égházzsaka-dáshoz” vezetett.**

99.1–4. kép • Leonardo da Vinci; Michelangelo Buonarroti; Luther Márton; Kálvin János. Válassz ki egyikőjüket, és készíts kiselőadást a munkásságáról! Nézzetek utána, milyen művészeti ágakban, tudományokban alkottak maradandót Leonardo és Michelangelo! Mutassátok be minden területen egy-egy alkotásukat is!

99.5. kép • A felekezeti küzdelmek gyakran véresek voltak. Nézz utána, milyen esemény kapcsolódik a Szent Bertalan-éjhez!

A reneszánsz filozófia

A teremtett világra való odafigyelés egyrészt az eredményezte, hogy az ember – az antik filozófusok nyomdokain járva – ismét **önmaga boldogságát, hivatását tette a vizsgálat tárgyává.** Így találtak rá az itáliai reneszánsz gondolkodók Platónnak a középkorban háttérbe szorult filozófiájára. A reneszánsz neoplatonizmus (vagyis újplatonizmus) a platóni gondolatokat a kereszténységgel házasította össze: legfontosabb tanításai közé tartozik például a lélek halhatatlanságáról szóló teória. A platóni eredetű gondolataikat platóni formában – dialógusokban – írták meg a kor filozófusai, például Angelo Poliziano [ándzsélo policiánó], **Marsilio Ficino** [márszilió ficinó] vagy Pico della Mirandola [píko della mirándola].

100.1. kép • Marsilio Ficino szobra (Firenze)

A reneszánsz fedezte fel ismét a politika fontosságát is. 1513-ban látott napvilágot **Niccolò Machiavelli** [nikkoló makiavelli] tollából a hatalom megszerzését és fenntartását tárgyaló államelméleti kézikönyv, *A fejedelem*.

Lendületet kaptak a természettudományok is azzal, hogy a hit és a tudományosság egyre inkább szétvált. A mai fizika alapvető törvényszerűségeit fogalmazták meg olyan kiváló tudósok, mint **Giordano Bruno** [dzsordánó brúnó], **Galileo Galilei**, **Nikolausz Kopernikusz** vagy **Johannes Kepler**.

1. Válasszatok egy-egy reneszánsz kori tudóst, és mutassátok be felfedezéseiket, találmányaikat!

Reneszánsz a képzőművészetekben

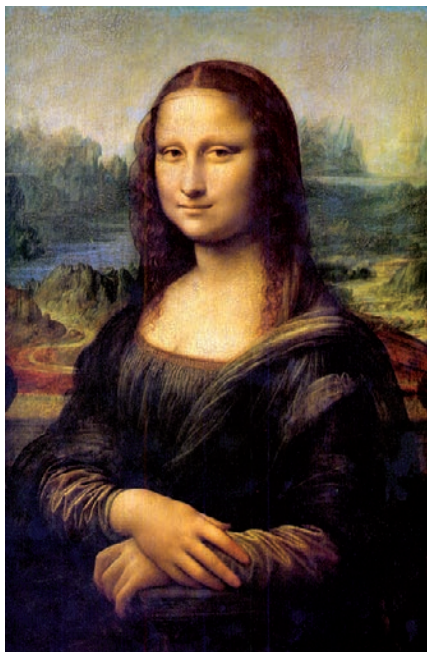
A reneszánszban nem csak az antik művészet újjászületéséről volt szó. Ez a korszak **a művészetek általános fellendülését is jelentette**, köszönhetően a megrendelőknek és a művészegyenységeknek. Ebben az időben **a műalkotás igazi értékévé vált, amely hírnevet szerzett nemcsak a készítőjének, de a mecénásnak is.** Mai felfogásunkkal ellentétben azonban **nem létezett az eredetiség igénye:** legtöbbre a végsőkig csiszolt, technikailag kifogástalan alkotásokat becsülték.

A művészet vezérelve antik mintára a természet utánzása volt. Ennek köszönhetően jelentek meg a festészetben a perspektivikus tér- és az anatómiailag hiteles emberábrázolások.

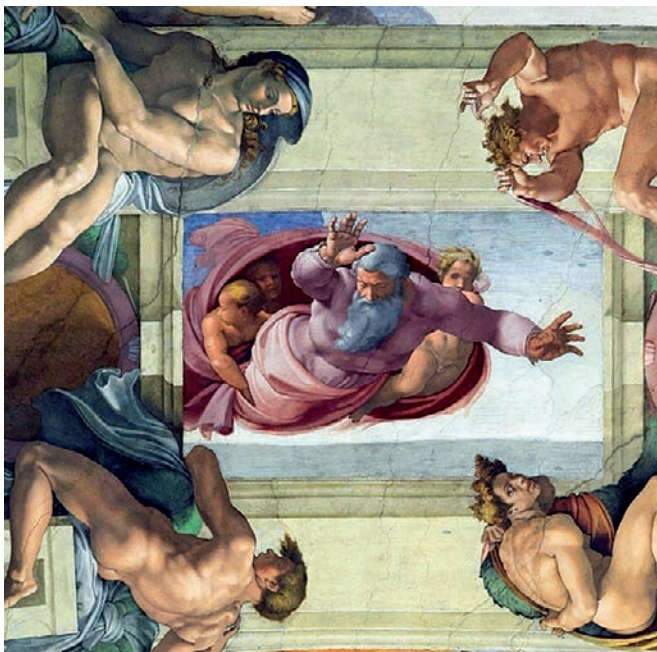
Az antikvitás eszményítésének köszönhető a műalkotások **harmonikus kompozíciója**, amely legtöbbször valamilyen szabályos síkidommal írható le. A művészek feltérképezték **a természetben fellelhető arányokat**, és azokat **tükröztették az alkotásokban.** A **kiegyensúlyozottságra való törekvés** eredményezte az épületek vízszintes tagoltságát is.

A képzőművészeti alkotások **gyakran merítenek tárgyat a klasszikus mitológiából**, illetve az antik irodalomból. A görög–római kultúra mellett azonban ott találjuk **a bibliai témák újszerű feldolgozását** is.

Az emberközpontú gondolkodás – és főleg északon a reformáció szentképekre vonatkozó tilalma – kedvezett a **világi portréfestészetnek** is. Szentek és egyházyatyák mellett és helyett egyre gyakrabban fejedelmek, uralkodók, államférfiak, mecénások kerültek a festményekre – sőt az északi reneszánszban akár egyszerű emberek is. A művészi öntudat sajátos festészetbeli megjelenése az önarckép volt.

101.1. kép • Leonardo: *Mona Lisa*. Milyen szabályos formára épül a kép kompozíciója?

101.2. kép • Michelangelo: A Sixtus-kápolna mennyezetfreskójának részlete. Fogalmazd meg, milyen eszközökkel kelti a térbeliség hatását a művész!

A reneszánsz egyik szimbóluma: Leonardo Vitruvius-vázlata

Vitruvius [vitrúviusz] ókori római építész volt, aki tíz kötetből álló építészeti könyvsorozatot hagyott az utókorra. A sorozat harmadik kötetében azt állítja, hogy egy templom arányainak az emberi test arányainak kell nyugodnia, mert az emberi test arányai tökéletesek. A tökéletességet azzal bizonyítja, hogy a kinyújtott karú ember beleilleszhető szabályos geometriai formákba: körbe és négyzetbe.

Vitruvius gondolatait az anatómiával és matematikával behatóan foglalkozó Leonardo képeken ábrázolta. A kör az ég, a kozmosz, a végtelenség, és ezáltal a lélek és Isten szimbóluma. A négyzet azt jelképezi, ahogy az ember a Földhöz, a fizikai világhoz kapcsolódik: négy égtáj, négy évszak, négy elem létezik. A négyzet tehát az emberiség jelképe. Az, hogy az ember négyzetbe és körbe is beilleszthető, isteni mivoltát hivatott bizonyítani, illetve azt, hogy egyszerre fizikai és szellemi lény is.

101.3. kép • Leonardo Vitruvius-vázlata

- ?**
1. Nézzetek utána, hogy mit jelentenek a reneszánsz zenével kapcsolatos alábbi fogalmak: motetta, madrigál, villanella!
 2. A reneszánsz zenében előtérbe került az emberi hang. Szerintetek hogyan hozható ez összefüggésbe a humanizmussal? Beszéljétek meg!
 3. Gyűjtsétek össze a reneszánsz kor híres képzőművészeit, és helyezték el őket egy táblázatban, melyben feltüntetitek, melyik században alkottak, illetve milyen művészeti ágban! A művészek mellett tüntessétek fel egy-egy alkotásuk címét is!

A francia klasszicista dráma

„Nagy csapás a bűnökre, ha nevetségessé tesszük őket a világ szemében. A szemrehányásokat könnyen vesszük, azt azonban, ha kigúnyolnak, nem bírjuk elviselni; eltűnjük, hogy rossz hírünk legyen, de azt nem, hogy nevetségesek legyünk.”
(Molière)

- Szerintetek hatásos eszköze-e a kritikának a nevetségessé tétel?

A francia klasszicista dráma

1. Idézzétek fel, hogy a 17. század elején milyen stílusirányzat jellemezte az angol irodalmat! Melyik volt a század uralkodó stílusirányzata Európában?

A francia abszolutizmus kora

204.1. kép • Pascal

A 17. század második fele Franciaországban a korlátlan királyi hatalom időszaka. A francia virágkort XIII. Lajos király, valamint nagy hatalmú miniszterei, Richelieu [riselió] és Mazarin [mázáren] kora készíti elő. Ám igazán akkor kezdődik el, amikor **XIV. Lajos** maga veszi kezébe az uralkodást, tehát 1660 körül. A Nagy Száznak nevezett 18. századi felvilágosodás a Napkirály udvarában születik. Európa nagy részén ekkor a barokk művészet éli virágkorát, s a francia klasszicizmus is barokk falak között bontakozik ki. A francia irodalmat a spanyoltól és a többi korabeli irodalomtól elsősorban **racionizmusa** különbözteti meg. Az **ésszelvőség** a dolgok értékét azon méri, mennyire felelnek meg az ész, a helyes gondolkodás törvényeinek. A racionalizmus elvi alapjait a filozófiában **René Descartes** [röné dékárt] teszi le. A kor másik nagy filozófusa, **Blaise Pascal** [blez pászkál], aki az ember minden méltóságát a gondolkodásban látja.

204.2. kép • Frans
Hals: Descartes

A klasszicizmus a 17. században kibontakozó és a 18. században uralkodóvá váló stílusirányzat. Társadalmi bázisa az abszolutizmus idején megerősödő polgárság, amely ízlését az udvari divat ízlésével ötvözi. A klasszicizmus stílus-esszménye a klasszikus (= első osztályú) antik kultúra, amelynek követését kötelező szabállyá teszi. Alapvető művészi értéke az ésszerűség és a valószerűség. Az irodalom feladatának tekinti a tanítást, a pozitív erkölcsi minták felmutatását. Azokat az antikvitásban is ismert műfajokat kedveli, amelyek ezt a szerepet be tudják tölteni. Legmagasabb rendűnek az eposzt tartják, azután a tragédiát, illetve az ódát. Kedvelt műfaj még az episztoła és az állatmese. A komédia felértékelődése Molière [molier] munkásságának köszönhető.

Blaise Pascal

(1623–1662) francia matematikus, fizikus, filozófus. Fő műve a *Gondolatok* (1670). Ebben írja a következőket:

„Nádszál az ember, semmi több, a természet leggyengébbike; de gondolkodó nádszál. Nem kell az egész világmindenségnek összefognia ellene, hogy összezúzta: egy kis pára, egyetlen csepp víz elegendő hozzá, hogy megölje. De még ha eltaposná a mindenség, akkor is nemesebb lenne, mint a gyilkosa, mert ő tudja, hogy meghal; a mindenség azonban nem is sejtí, hogy mennyivel erősebb nála.”

René Descartes

(1596–1650) francia filozófus, matematikus, természettudós. Munkásságából indul ki az újkori racionalizmus és az empirizmus. Filozófiájának kiindulópontja a módszeres kétely: „A kétely a bölcsesség kezdete.” Követői a karteziánusok. Legismertebb műve: *Értekezés a módszerről* (1637), ebből származik az alábbi részlet:

„Észrevettem, hogy ebben a tételben: gondolkodom, tehát vagyok, csak egy dolog az, ami meggyőz e tétel igazságáról, tudniillik az, hogy nagyon világosan belátom: ahhoz, hogy gondolkodjunk, léteznünk kell.”

Elhiszed Descartesnak, hogy „a kétely a bölcsesség kezdete”? Válaszodat indokold!

A klasszicista színház és dráma

A francia drámákat eredetileg labdaházként szolgáló termekben adták elő, csak a 17. század végén kezdtek kifejezetten színházi előadások céljára szolgáló épületeket létrehozni. A színjáték **zárt térben** zajlott, **mesterséges fénynél**, a színpadot **függöny** választotta el a nézőtértől, ezzel tudták jelezni a felvonások végét. A szünetek társasági találkozásokra adtak lehetőséget. A színpadon jelzékes díszleteket vagy kellékeket alkalmaztak, minden előadást **17. századi kosztümökben** adták elő. Az előkelők a színpadon helyezkedtek el, ez látványosan emelte a színészi munka társadalmi megítélését. A női szerepeket itt már **színésznők** játszották.

- 1. Értelmezzétek az alábbi versrészletet! Milyen szabályokat fogalmaz meg benne a költő? Beszéljétek meg!

Nicolas Boileau

KÖLTÉSZETTAN (ARS POETICA)

(részlet)

Bármit írsz, durvaság abban soha ne essék:
van a legköznapibb stílusban is nemesség.

[...]

De bennünket az Ész vezet szabálya rendjén:
úgy kívánjuk, legyen jól formált a cselekmény,
történnék egy eset, egy helyen, egy napon;
kezdettől végig azt lássuk a színpadon.
Ne tárj néződ elé olyat, mi hihetetlen.
A való néha nem valószerű is egyben.
Nekem érdektelen egy képtelen csoda.
Amit nem hisz, az észt nem hatja meg soha.
Mit látni nem szabad, elbeszélés tudassa.

(Rónay György fordítása)

Nicolas Boileau
[nikolá boáló]

205.1. kép • Ingres: *Molière XIV. Lajossal ebédel*. Figyeld meg a képet! Az alakok öltözködése és gesztusai alapján jellemezd a társadalmi helyzetüket!

205.2. kép • Antoine Watteau: *A Comédie Française színészei*. Milyen érzelmek olvashatók le a képről? Milyen témájú lehet az ábrázolt darab?

1. Hasonlítsátok össze Boileau ars poeticáját Pierre Corneille [pier kornej] gondolataival! Miben különbözik álláspontjuk? Mivel érvel Corneille álláspontja mellett?

Kétségtelen, hogy mivel művészet van, vannak szabályok is; de az, hogy melyek ezek a szabályok, már nem ilyen kétségtelen. A névben megegyezünk, a dologban nem; egyetértünk a szavakban, de vitatjuk jelentésüket. Senki nem tagadja, hogy a cselekmény, a hely és az idő egységét meg kell tartani; nem kis nehézség viszont tudni, mi is voltaképpen a cselekmény egysége, és meddig terjedhet az idő- és a hely-egység...

Nehezen képzelhető, hogy a történelemben vagy az emberek képzeletében sok olyan híres és tragédiához méltó esemény forduljon elő, amelynek elhatárolása és minden következménye ugyanazon a napon és ugyanazon a helyen történhessék, anélkül, hogy némi kis erőszakot ne tennénk a dolgok szokott rendjén; épp ezért nem hinném, hogy az effajta erőszakot mindenestül el kellene ítélnünk, föltéve, ha nem megy egészen a képtelenségig...

(Corneille: Három értekezés a drámai művészetről – 1660, részlet, Rónay György fordítása)

A színházi élet Párizsban Molière korában

1622-ben, amikor Molière született, még nem volt állandó színtársulat Párizsban. A komédiásokat kétes erkölcsű léhűtőknek tartották, és lenézték.

1624-ben Richelieu bíboros Franciaország első minisztere lett, az ő kezében összpontosult Franciaország ügyeinek irányítása. Tevékenysége során létrehozta a francia Akadémiát, és hatékonyan támogatta a színházakat. Ugyanebben az évben halt meg a francia bohózat, a farce [fársz] utolsó nagy alakja, Tabarin [tábáren].

1629-ben az ún. királyi társulat kibérelte Párizs egyetlen színelőadásra alkalmas nézőterét a Hotel Bourgogne-ban [otel burgony]. Ezután a társulat beleolvadt a Théâtre Française-be [téátr franszej].

Szintén ebben az évben Richelieu támogatásával létrejött a második állandó párizsi színház, az ún. Marais [máre] Színház. Mindkét színház az 1620 körül indult írók műveit adta elő. A bíboros színháztermet is építtetett, és ő maga is írt színpadi műveket.

1641-ben XIII. Lajos rendeletben biztosította a színészek jogait. A 30-40-es években színésznek és színműíróknak lenni megbecsült foglalkozás lett Párizsban. Színházba járni a társasági jómodorhoz tartozott. A színházak a társasági élet központjai lettek, és szerepük volt az emberek esztétikai és erkölcsi nevelésében.

A két francia társulat mellett egy itáliai commedia dell'arte társulat is játszott Párizsban. Ezek csak a puszta szórakoztatást tűzték ki célul. Vezetőjük Tiberio Fiorilli, azaz Scaramouche [szkárámus] volt. Olaszul adták elő a darabokat, mimikával, játékkal megértették magukat a többnyire plebejus közönséggel. 1653-ban Mazarin [mázáren] bíboros (aki Richelieu halála után irányította Franciaország ügyeit) a Petit-Bourbon [pöti burbon] épületében helyezte el őket. Ezt osztották meg 1658-tól Molière társulatával. A két kompánia jól megvolt együtt, Molière mesterének tekintette Scaramouche-t.

Emellett jelen voltak még Párizsban az utcai szórakoztatók, mutatványosok, bűvészek, akik azonban nem jelentettek konkurenciát a színházaknak.

Vessétek össze a 17. század közepének párizsi színházi életét a 17. század eleji Londonéval! (A színtársulatok száma, társadalmi megítélése, közönsége szempontjából.)

206.1. kép • A Comédie-Française épülete

A francia klasszicista dramaturgia legfontosabb előírása a **hármasszabály** lett. **A hely, idő és cselekmény egységének követelménye** megszabta, hogy a drámai cselekmény egyetlen cselekményszálon bontakozzon ki, a darab egyetlen helyszínen játszódjon, a cselekmény ideje pedig közelítsen a játékidőhöz, de legfeljebb egy napra terjedjen ki. Ezeket a követelményeket az ésszerűség és valóságosság igényével hozták összefüggésbe, és igyekeztek Arisztotelészre visszavezetni. Azonban **Arisztotelész** a *Poétikában* csak a cselekmény egységének gondolatát fogalmazza meg, a helyszín egységét nem említi, az idővel kapcsolatban pedig megjegyzi, hogy a drámaírók általában egy nap alatt lezajló cselekményt szoktak színre vinni. A hármasszabály merevedése Nicolas Boileau *Költészettan (Ars poetica)* című verses művének hatására történt. A drámai előadások során fontos követendő értékek voltak még: az illendőség, a mértéktartás és a valóságosság.

A klasszicista tragédia

A francia klasszicista tragédiák többsége az érzelem és a józan ész, a **szenvedély és a becsület konfliktusaként** értelmezhető. Az udvari kultúra következményeként kerül a becsület az értékrend középpontjába. A drámai hős előkelő nemes, akinek a lovagi kultúrában gyökerező erkölcs előírja a hírnév és a méltóság mindenek fölé helyezését. Tragikus szituáció a klasszicista tragédiákban akkor áll elő, amikor a főhős olyan helyzetbe kerül, hogy választania kell: becsülete vagy érzelmei szerint cselekszik. A mértéktartás a becsület választását követeli meg. A főhős eszerint cselekszik, a tragikum forrása az lesz, hogy érzelmei megtagadása miatt szenvedésre ítéli önmagát. Ha azonban érzelmeinek enged, elveszti önbecsülését és a társadalom tiszteletét.

A francia klasszicista tragédia két kiemelkedő alkotója Pierre Corneille (1606–1684) és Jean Racine [zsán rászín] (1639–1699). **Corneille** leghíresebb műve a **Cid** [szid], spanyol témájú tragédia. A lovagi erények és a kötelesség győzelméről szól, de nem zárja el egészen hőseit a szenvedély beteljesülésétől sem. A dráma nagy vihart kavart, mert nem felelt meg a hármasszabályának, de a közönségsikert ez nem akadályozta.

Racine legtöbbet említett műve, a **Phaedra** [fédra] a szenvedély és lelkifurdalás drámája. Forrása Euripidész *Hippolitosz* című tragédiája. Középpontjában Theseus [tézeusz] athéni király felesége, Phaedra áll, ő követi el a tragikus vétséget azzal, hogy beleszeret mostohafiába, majd évekig küzd szenvedélye ellen.

207.1. kép • Jacques-Louis David: *A Horatiusok esküje*

207.2. kép • Alexandre Cabanel: *Phaedra*. Corneille *Horatiusok* című drámája és Racine *Phaedrája* egyaránt az ókorban játszódik

Ugyanakkor Phaedra passzív hős, Venus isten pedig a tragédiát okozó erő. A szimbolikus istenek Racine-nál végzetként sújtanak le. A főhős számára nincs választási lehetőség, csak a vétség vagy a halál. Racine tragédiája a boileau-i hármás egység követelményét úgy teljesíti, hogy a fordulatos cselekmény helyett a lélek belső világára helyezi a hangsúlyt.

A komédia

A komédia drámai műfaj, amely a világot a komikum, a nevetés eszközeivel ábrázolja. Értékrendje szinte mindig az ellentmondásokra épül, látszat és valóság, értékes és értéktelen, szó és tett ellentéte képezi az alapját. A komikus hatást bizonyos emberi hibák nevetségessé tétele vagy a színpadi szituációkban rejlő félreértések, az ábrázolt élethelyzetek humora okozza. Jellemzője a pozitív végkifejlet.

A klasszicista komédia előzményei részben az antik komédiákban, Terentius [terenciusz] és Plautus [plautusz] műveiben keresendők, másrészt a középkori nevetető színjátékokban: az olasz commedia dell'arte és a francia bohózat, a **farce** [fársz] színpadi megoldásaiban.

A farce a 14–16. században közkedvelt komikus drámai műfaj volt. Rövid, egyetlen **csattanóra épülő jelenet**, amely leginkább a helyzetkomikumban rejlő humort igyekezett kiaknázni. Szereplői nevetségés, **kisszerű**, egyetlen tulajdonsággal jellemzett **figurák**. A műfaj kedvelte a **vaskos humort**, a nyers, olykor durva hangnemet.

A francia klasszicista komédia legjelentősebb alkotója a Napkirály pártfogoltjává lett Molière.

208.1. kép • Francia és itáliai komédiások az 1660-as, 1670-es években. A kép bal szélén Molière látható a *Nők iskolája* című komédia Arnolphe-jának szerepében

A középkor irodalma

A középkor világa	6
Az ókeresztény irodalom	12
A virágzó középkor irodalma	20
François Villon költészete	54
Dante Alighieri	63
A középkori színjátszás	81
Irodalom a középkori Magyarországon	84
Összefoglaló kérdések, feladatok	94

A reneszánsz irodalma

A reneszánsz irodalma	96
Francesco Petrarca költészete	102
Giovanni Boccaccio	112
Janus Pannonius	128
Balassi Bálint	146
Összefoglaló kérdések, feladatok	176

Az angol reneszánsz dráma és színház

Az Erzsébet-kori London színházi élete	178
William Shakespeare	180
Shakespeare: <i>Rómeó és Júlia</i>	183
Shakespeare: <i>Hamlet, dán királyfi</i>	190
Összefoglaló kérdések, feladatok	202

A francia klasszicista dráma

A francia klasszicista dráma	204
Molière	209
Molière: <i>Tartuffe</i>	210
Összefoglaló kérdések, feladatok	218

A barokk irodalma

A barokk kialakulásának körülményei	220
A barokk művészet	222
Az európai barokk irodalom	224
A barokk Magyarországon	230
Zrínyi Miklós	238
Zrínyi Miklós: <i>Szigeti veszedelem</i>	244
Összefoglaló kérdések, feladatok	261
Fogalommutató	262
Képjegyzék	264
Kerettantervi és érettségi követelmények	271

Kiadja a Mozaik Kiadó, 6723 Szeged, Debreceni u. 3/B, Telefon: (62) 470-101

E-mail: kiado@mozaik.info.hu • Honlap: www.mozaik.info.hu

Felelős kiadó: Török Zoltán

Készült az Innovariant Kft.-ben, Szegeden • Felelős vezető: Drágán György

Terjedelem: 24,67 (A/5) ív • Tömeg: 502 g • 2018. május • Raktári szám: MS-2354U